

УДК 342.9:351.863(477)

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.12>

А. О. Овчаренко, студент I курсу магістратури
факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. В. Мишанич, студентка IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наукова стаття присвячена актуальній проблематиці ролі Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану, який діє з 24 лютого 2022 року. Автори обрали цю тему, щоб продемонструвати, наскільки важливим для перемоги є не лише військовий супротив ворогу, а й злагоджена діяльність публічних інституцій, зокрема в аспекті забезпечення національної безпеки.

Дослідження розпочинається з невеликої історичної довідки з приводу того, що спроби утворити орган, подібний до Бюро економічної безпеки України, робились неодноразово, хоча консенсусу народні обранці не могли дійти навіть з приводу назви цього органу. Хоча утворення Бюро знизило тиск на бізнес, водночас його діяльність стала більш ефективною, ніж в часи, коли відповідні функції дублювались між багатьма органами.

Автори звертають увагу на те, що створення відповідного органу ознаменувало новий етап у розвитку державного будівництва в Україні, зважаючи на те, що він кардинально відрізняється від своїх попередників. Попри це на сьогодні серед юристів та політиків існують як прибічники, так і противники Бюро економічної безпеки України, які піддають його діяльність шквалу критики.

У статті стверджується, що у діяльності досліджуваного органу використовуються нові моделі кримінальної розвідки у поєднанні з кримінальним аналізом (аналітикою), процес досудового розслідування базується на системі Intelligence Led Policing.

Аналізуючи сутність Бюро економічної безпеки України, автори відзначають, що така модель організації Бюро була запозичена з досвіду Італії, де вже більше двох століть діють органи фінансової гвардії (поліції) – Guardia di Finanza. Звісно, вітчизняний орган має свої особливості та не є класичною у своєму розумінні правоохоронною структурою.

У науковій роботі вказується, що широкий спектр напрямків діяльності, якою займається Бюро економічної безпеки України на сьогодні свідчить про його важливу роль у боротьбі з агресором в аспекті забезпечення достатнього рівня економічної безпеки, що має неабияке значення для нашої майбутньої перемоги. Так, Бюро займається досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, які стали відомим з початком війни, зокрема в аспекті розкрадання гуманітарної допомоги, контрабанди товарів з РФ тощо. Крім цього Бюро економічної безпеки України допомагає громадянам, які стикнулись із завищенням цін в порушення вимог чинного законодавства.

Як висновок автори оцінюють роботу Бюро економічної безпеки України позитивно та прогнозують можливе реформування органу з метою залучення його до створення програм по боротьбі зі злочинністю в подальшому.

Ключові слова: економічна безпека, Бюро економічної безпеки України, воєнний стан, правоохоронна діяльність, досудове розслідування кримінальних правопорушень, економічна стабільність.

A. O. Ovcharenko, A. V. Myshanych. The role of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the conditions of martial law

The scientific article is devoted to the topical issues of the role of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the conditions of martial law, which has been in effect since February 24, 2022. The authors chose this topic to demonstrate how important for victory is not only the military resistance of the enemy, but also the coordinated activity of public institutions, in particular in the aspect of ensuring national security.

The study begins with a small historical reference to the fact that attempts to create a body similar to the Bureau of Economic Security of Ukraine were made repeatedly, although the people's elected officials could not reach a consensus even about the name of this body. Although the creation of the Bureau reduced the pressure on business, at the same time its activities became more efficient than in the times when the corresponding functions were duplicated between many bodies.

The authors draw attention to the fact that the creation of the relevant body marked a new stage in the development of state construction in Ukraine, given that it is radically different from its predecessors. Despite this, today among lawyers and politicians there are both supporters and opponents of the Bureau of Economic Security of Ukraine, who subject its activities to a flurry of criticism.

The article claims that new models of criminal intelligence in combination with criminal analysis (analytics) are used in the activities of the body under investigation, the pre-trial investigation process is based on the Intelligence Led Policing system.

Analyzing the essence of the Bureau of Economic Security of Ukraine, the authors note that this model of the Bureau's organization was borrowed from the experience of Italy, where the financial guard (police) – Guardia di Finanza – has been

© А. О. Овчаренко, А. В. Мишанич, 2022

operating for more than two centuries. Of course, the domestic body has its own characteristics and is not a classical law enforcement structure.

The scientific work indicates that the wide range of activities carried out by the Bureau of Economic Security of Ukraine today indicates its important role in the fight against the aggressor in the aspect of ensuring a sufficient level of economic security, which is of great importance for our future victory. Thus, the Bureau is engaged in pre-trial investigation of criminal offenses that became known with the beginning of the war, in particular in the aspect of embezzlement of humanitarian aid, smuggling of goods from the Russian Federation, etc. In addition, the Bureau of Economic Security of Ukraine helps citizens who are faced with inflated prices in violation of the requirements of current legislation.

As a conclusion, the authors evaluate the work of the Bureau of Economic Security of Ukraine positively and predict a possible reform of the body with the aim of involving it in the creation of programs to combat crime in the future.

Key words: economic security, Bureau of Economic Security of Ukraine, martial law, law enforcement activity, pretrial investigation of criminal offenses, economic stability.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної війни в Україні зростає роль категорії національної безпеки, забезпечити належний рівень якої на сьогодні, виявилось досить складним завданням. З урахуванням того, який період у своїй історії проживає наша держава, необхідним є неухильне дотримання законодавчих приписів, ефективна превенція та розслідування правопорушень у різних сферах. Як ніколи важливими на сьогодні є економічна безпека, захист від зловживань у цій царині та діяльність правоохоронних органів, які покликані захищати охоронювані законом суспільні відносини.

Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) як новостворений правоохоронний орган провадить свою діяльність з метою протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Нинішня ситуація доводить, що необхідний новий підхід у вирішенні питань, пов'язаних з економічною безпекою, адже враховуючи кількість порушень у цій сфері, ситуація може стати досить кричущою.

Напевно, кожен українець стикався з випадками протиправного завищення цін або чув про випадки розкрадання гуманітарної допомоги, не говорячи вже про те, скільки підприємств продовжують працювати з державою агресором – всі ці порушення знаходяться в полі зору Бюро економічної безпеки України.

Зростає актуальність дослідження ролі цього органу в умовах воєнного стану на території України, адже однією з умов Європейської інтеграції, до якої Україна впевнено йде, є забезпечення економічної безпеки, що є цілком виправданим. Держава-агресор намагається зруйнувати не тільки нашу національну ідентичність, а й економіку, екологію та культуру. А тому доцільним буде розглянути, яку ж роль відіграє БЕБ у таких складних для нашої держави умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню ролі Бюро економічної безпеки України саме в умовах воєнного стану присвячена незначна кількість наукових робіт, зважаючи, що це питання постало лише останніми шести місяцями, але хотілось би відзначити доробок таких авторів як: З. Гбур, В.В. Макарчук, Д.М. Федун. В загальному питанні діяльності БЕБ також висвітлено в працях О. В. Бабасвої, В.О. Дядик, Н. Пузирної, В.М. Шевчука та інших.

Мета статті. Метою наукової статті є дослідження особливостей діяльності Бюро економічної безпеки України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення на територію суверенної України з урахуванням особливостей компетенції новоствореного органу та викликів, які перед ним постали.

Виклад основного матеріалу. Із здобуттям незалежності Україна почала побудову власної системи правоохоронних органів, яка зазнавала неодноразово реформування. Правопорушення у економічній сфері були і залишаються значним масивом у порівнянні з іншими, не такими чисельними групами правопорушень. В якийсь момент виникла необхідність їх запобігання та розслідування на більш високому рівні, ніж це існувало раніше. Повноваження щодо такої діяльності були «розкидані» між різними органами державної влади, деколи вони дублювались і ефективності досягнути було важко.

Як вдало зазначає Н. Пузирна, історія створення єдиного правоохоронного органу України у сфері економічної безпеки має досить непростий шлях. Цікавим видається той факт, що різні державні інституції не могли дійти згоди навіть у назві такого органу. Так, до новоствореного органу пропонувалися такі назви: Служба фінансових розслідувань України, Фінансова поліція, Служба фінансових розслідувань, Національне бюро фінансової безпеки, Бюро фінансових розслідувань, Бюро економічної безпеки України [1, с. 81]. Крім непорозуміння у назві, звісно, були суперечки і щодо того, які повноваження повинен мати цей орган, чи варто запозичувати якусь зарубіжну модель або ж просто передати всі повноваження так званій «Економічній міліції».

Ще з 2013 року були спроби прийняти Закон України, який би створив орган, покликаний забезпечити високий рівень економічної безпеки України. Однак спроби до 2021 року успіхами не увінчались. Багато критики було і про можливість створення Бюро економічної безпеки України, однак саме ця модель органу в результаті і була підтримана народними обранцями.

Верховною Радою України 22 березня 2021 року ухвалено Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», відповідно до якого в Україні створюється Бюро економічної безпеки України – центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [2]. Створення цього органу ознаменувало новий етап у розвитку

державного будівництва в Україні, адже він кардинально відрізняється від своїх попередників, хоча і досі отримує на свою адресу шквал критики та пропозицій щодо реформування.

Як зазначають О. В. Бабаєва та В.О. Дядик, особливістю створення та діяльності БЕБУ є не тільки здійснення останнім досудового розслідування кримінальних проваджень виключної підслідності, а й запровадження нової моделі кримінальної розвідки у поєднанні з кримінальним аналізом (аналітикою), базування процесу досудового розслідування на системі Intelligence Led Policing (далі – ILP-модель) тощо [3, с. 505]. Загалом, цей орган дійсно є особливим, зважаючи на те, що він фактично перейняв повноваження своїх попередників, частину повноважень Національної поліції України, а також застосовує у своїй роботі методи та інструменти, які раніше ніким не використовувалися.

Підтримуємо позицію В. М. Шевчука, який зазначає, що позитивним та досить перспективним, вбачається в діяльності БЕБ України впровадження новітніх підходів, зокрема: застосування ризик-орієнтовного підходу щодо початку кримінального провадження (переслідування) з метою виваженості процесуальних рішень та проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій; запровадження дієвих механізмів взаємодії між правоохоронними органами де кожен із них виконують свої функції при координуючій ролі уповноваженої на то особи; зміна підходів та надання нового змісту кримінальній розвідці, поєднуючи її з кримінальним аналізом та розвідувальною аналітикою; визначення статусу аналітика та аналітичного продукту, як результату аналітичної діяльності, а також методів проведення кримінального аналізу та аналізу ризиків і загроз; забезпечення пріоритетності проведення фінансових розслідувань як форми розшуку та повернення активів та доходів, одержаних злочинним шляхом; запровадження нових інформаційно-аналітичних підходів до протидії правопорушенням, які вчиняються у сфері економіки тощо [4, с. 118]. Безперечно, у цій діяльності вбачається якісно новий підхід до розслідування правопорушень, їх запобігання, аналізу ситуації у економічній сфері.

Розробниками законопроекту про Бюро економічної безпеки за зразок був обраний досвід Італії, де вже більше двох століть діють органи фінансової гвардії (поліції) – Guardia di Finanza. Цей орган безпосередньо підпорядковується Міністерству економіки та фінансів. Фахівці Guardia di Finanza мають повноваження податкової поліції щодо виявлення, попередження і припинення валютних, фінансових та податкових правопорушень. Фінансова гвардія входить до складу італійських збройних сил, доповнюючи їх як військовий підрозділ [5, с. 77-78]. Водночас, вітчизняна модель передбачає діяльність БЕБ без можливостей застосування сили та військових підрозділів, все ж його діяльність більше корелюється із аналітичними процесами, аніж класичною правоохоронною діяльністю.

З нашої позиції, створення Бюро економічної безпеки України є новим кроком у становленні системи правоохоронних органів. Цей орган виконує не лише стандартні функції з розслідування тих чи інших правопорушень, а й діє комплексно задля того, щоб в загальному покращити економічну ситуацію в державі, що неабияк потрібно на сьогодні.

Як ми знаємо, з 24 лютого цього року в Україні запроваджено воєнний стан через вторгнення держави агресора на територію нашої держави. З цього моменту діють особливі порядки, існують обмеження, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [6]. У ці часи неабиякої важливості набувають питання забезпечення економічної безпеки і ролі у цьому БЕБ.

Якщо в мирний період завдання економічної безпеки полягають у захисті фінансово-банкової системи, забезпеченні здатності національної економіки до задоволення потреб населення і держави, підтримки балансу між внутрішніми та зовнішніми інвестиціями, то в умовах війни ці орієнтири зміщені на інші проблеми. Перш за все, це захист власного економічного потенціалу від його нищення з боку агресора, навіть не потребують пояснень питання експорту українського зерна, яке постійно блокується країною-терористом. Також важливу роль грає економічний супротив агресору, арешт його майна, блокування рахунків тощо.

Як відомо, економічна безпека має надзвичайно важливе значення для держави, оскільки вона забезпечує високий життєвий рівень та дозволяє органам публічної влади ефективно виконувати свої функції. Однак, під час збройного конфлікту, а фактично неоголошеної війни, значення економічної безпеки зростає ще більше. Так, необхідно забезпечувати Збройні Сили України всім необхідним (зброя, боєприпаси, пальне, продукти харчування тощо), крім того необхідно продовжувати здійснювати соціальну підтримку населення, а потреби у її отриманні під час війни лише збільшуються. Це пояснюється тим, що багато людей втрачають свої домівки, рідних, а діти залишаються без батьківського піклування і т.п.

Окрім зазначеного, економічній безпеці загрожує знецінення національної валюти, адже інвестиції в державі, де йде війна, значно обмежуються через обґрунтовані побоювання, що такі капіталовкладення можуть не виправдати себе. Усе вищеперераховане, безсумнівно, свідчить про те, що роль економічної безпеки під час війни є напорчуд значною, а її послаблення може призвести до шкоди обороноздатності та територіальної цілісності держави і, з невідворотністю, позначиться на життєвому рівні народу. Тож, Бюро економічної безпеки є одним із «інструментів», покликаних запобігти таким наслідкам.

За словами Директора БЕБ Вадима Мельника, робота Бюро спрямована, в першу чергу, на відпрацювання наступних напрямів:

- виявлення та реагування на необґрунтоване завищення цін. Бюро продовжує отримувати повідомлення про такі порушення зі сторони недобросовісних підприємців з більшості областей України;
- виявлення та зупинення діяльності тих підприємств, які здійснюють незаконну торгівлю з росією та білоруссю, у тому числі переміщення товарів контрабандним шляхом;
- встановлення суб'єктів господарської діяльності, де кінцевими бенефіціарами є резиденти росії та білорусії;
- встановлення активів росії та білорусії, а також їх громадян;
- попередження незаконних дій з гуманітарною допомогою;
- боротьба з негативними проявами, які заважають бізнесу відновлювати економіку держави;
- розслідування кримінальних проваджень [7].

Широкий спектр напрямків діяльності, якою займається Бюро економічної безпеки України на сьогодні свідчить про його важливу роль у боротьбі з агресором в аспекті забезпечення достатнього рівня економічної безпеки, щоб подолати усі наявні труднощі. Так, наприклад, неабиякою проблемою є привласнення гуманітарної допомоги або інші махінації з нею або ж псевдо волонтерська діяльність. Такі випадки неодноразово фіксувались БЕБ та отримували необхідну правову оцінку.

Крім цього, Бюро економічної безпеки України запустило телеграм бот для прийому повідомлень про необґрунтоване підвищення цін. БЕБ консолідує інформацію щодо необґрунтованого підвищення цін на проживання, товари та послуги зі сторони недобросовісних підприємців та компаній. До осіб, які вирішили нажитися у воєнний час вживаються необхідні заходи [8]. Ця проблема, якою займається Бюро економічної безпеки також є досить розповсюдженою, особливо якщо мова йде про ціни на проживання, які зросли до нечуваних розмірів, особливо в областях, які війна зачепила найменше. Внутрішньо переміщені особи постійно звертаються до БЕБ із проханням відреагувати на ціноутворення підприємців, які бажають нажитись на людях, які втрапили у складне становище.

Також як повідомляє керівництво Бюро, завдяки превентивним заходам співробітників Бюро економічної безпеки України, службові особи 30 суб'єктів господарювання подали уточнюючі розрахунки та зменшили заявлену до відшкодування суму в розмірі 837 млн грн. Аналітики БЕБ досліджували господарські операції компаній, які претендували на відшкодування ПДВ з бюджету. Вивчали їхні фінансові транзакції, обсяги імпортованих товарів та аналізували дані Єдиного реєстру податкових накладних. У результаті викрили кілька компаній, які мали на меті отримати неправомірне відшкодування ПДВ [9]. Така позитивна діяльність можлива саме аналітичній спрямованості діяльності Бюро економічної безпеки України, адже саме аналітики допомогли у викритті неправомірної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, що допомогло зберегти велику суму коштів у Державному бюджеті.

З останніх позитивних зрушень за ініціативи Бюро економічної безпеки України заарештовані автомобільні заправні станції, склади, земельні ділянки та корпоративні права, загалом це 308 об'єктів нерухомості, які належать одній з найбільших мереж АЗС на території України. У ході слідства встановлено, що службові особи підприємств, упродовж 2015–2022 років, штучно завищували витрати підприємств внаслідок отримання кредитів від споріднених структур. До витрат також зараховували відсотки за кредитами. Обидва підприємства декларували збиткову діяльність. При збитковій діяльності в Україні, премії, включені до вартості імпортованих паливно-мастильних матеріалів, перераховували на користь іноземної компанії. Загальна сума ухилення від сплати податків обох компаній становить понад 270 млн гривень [10]. Тож, як бачимо в цьому випадку якісною є не лише аналітична діяльність Бюро економічної безпеки України, БЕБ робить також значні успіхи в розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та допомагає повернути незаконно утримані кошти до Державного бюджету України.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, попри критику Бюро економічної безпеки України з боку його противників, цей якісно новий для вітчизняної правової системи правоохоронний орган зарекомендував себе позитивно в досить складних для нашої держави умовах. За час дії воєнного стану БЕБ спрямувало свою діяльність на військові рейки, зосередило увагу на економічній відсічі агресору. Зокрема, завдяки діяльності БЕБ заарештована значна кількість активів РФ та РБ, розслідуються кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, які завдали значної шкоди економічній системі України, викриваються схеми розкрадання гуманітарної допомоги – це лише незначна частина тих напрямків, якими займається БЕБ задля підтримки економічної стабільності України. Також Бюро економічної безпеки України реагує і на дії підприємців, які завищують ціни, намагаючись нажитись на біді українців, що є недопустимим в умовах повномасштабної війни. З нашої позиції, у майбутньому орган може зазнати реформування, зокрема в аспекті наділення його повноваженнями у інших напрямках, наприклад, розробленні програм щодо протидії злочинності, як це пропонується у багатьох наукових доробках, а тому подальші дослідження цього питання з метою напрацювання доктринальних позицій вважаємо актуальними.

Список використаних джерел:

1. Пузирна Н. Правові аспекти створення та діяльності Бюро економічної безпеки України. *Знання європейського права*. 2021. № 2. С. 80-83.
2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 26.08.2022).
3. Бабаєва О. В., Дядик В. О. Бюро економічної безпеки України в системі органів кримінальної юстиції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 505-509.
4. Шевчук В. М. Криміналістичне забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України: проблеми та напрямки удосконалення. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 114-129.
5. Голодович М. Ю., Приймак Д. О. Бюро економічної безпеки: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (20 листопада 2020 року)*. 2020. С. 77-79.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.08.2022).
7. Як Бюро економічної безпеки боротиметься з порушниками під час війни. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/232311-yak-byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-borotimetsya-z-porushnikami-pid-chas-viyni> (дата звернення: 26.08.2022).
8. БЕБ запустило телеграм бот для повідомлень про необґрунтоване підвищення цін. URL: https://biz.ligazakon.net/news/209828_beb-zapustilo-telegram-bot-dlya-povdomlen-pro-neobruntovane-pdvishchennya-tsn (дата звернення: 26.08.2022).
9. Бюро економічної безпеки не допустило розкрадання з бюджету 837 млн грн. ПДВ. URL: <https://worldua.net/main/byuro-ekonomichnoyi-bezpeky-ne-dopustilo-rozkradannya-z-byudzhetu-837-mln-grn-pdv.html> (дата звернення: 26.08.2022).
10. БЕБ ініціювало арешт 308 об'єктів однієї з найбільших мереж АЗС, яка пов'язана з РФ. URL: <https://esbu.gov.ua/news/beb-initsiiuvalo-aresht-308-obiektiv-odniiei-z-naibilshykh-merezh-azs-iakapoviazana-z-rf> (дата звернення: 26.08.2022).